

Катерина ЛУТ,
orcid.org/0000-0002-9842-3540
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Запоріжжя, Україна) katerinalut@gmail.com

РОЛЬ ВПРАВ З «КЛЮЧОВИМИ» СЛОВАМИ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК ГОВОРІННЯ

Початок будь-якого заняття з іноземної мови є надзвичайно важливим елементом уроку, оскільки допомагає налаштувати студентів на розкриття їх креативних здібностей, на активне сприйняття інформації, активізує увагу та готує до занурення в іношомовну комунікацію. Через це постає необхідність у застосуванні вправ, які б сприяли досягненню саме таких цілей.

Запропонована стаття присвячена вивченню й обґрунтуванню вправ із використанням «ключових» слів, словосполучень і конструкцій на початку заняття з іноземної мови, що дозволяють поєднувати структурний та функціональний аспекти комунікації, сприяють активізації уваги, актуалізації попередніх знань і, як результат, формуванню іношомовної комунікативної компетентності у студентів, а саме, вміння висловлювати свої думки, залежно від ситуації та мети спілкування, застосовуючи широкий арсенал мовних засобів.

Розглянутий вид вправ дозволяє зосередитись на збагаченні й розширенні словникового запасу студентів, одночасно звертаючи увагу на граматичну правильність і стилістичну забарвленість висловлювання, підвищити швидкість створення власного висловлювання й реакції на повідомлення співбесідника, а також усунути комунікативний стрес, страх перед помилками, який часто трапляється у тих, хто вивчає будь-яку іноземну мову, особливо на початковому етапі її вивчення.

Досліджувані вправи відповідають основним принципам комунікативного підходу до навчання іноземних мов, а саме: принципу індивідуалізації, функціональності, контекстуальної обумовленості, новизни й інтерактивності. Описані вправи є достатньо ефективними для розвитку мовленнєвих навичок і сприяють поступовому формуванню комунікативної компетенції, оскільки наближають спілкування до реальних умов, тренують вміння використовувати певні мовні засоби залежно від ситуації та мети комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетенція, мовна компетенція, принцип функціональності, принцип контекстуальної обумовленості, ініціативне та реактивне говоріння.

Kateryna LUT,
orcid.org/0000-0002-9842-3540
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
of Zaporizhia National Technical University
(Zaporizhia, Ukraine) katerinalut@gmail.com

THE ROLE OF EXERCISES WITH KEY WORDS IN THE DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS

In the modern global world excellent communicative skills in English make an integral part of a successful employment, so formation of communicative ability is the main goal of language acquisition. The purpose of this work is practical: to introduce some activities that aim at improving speaking skills.

The article is dedicated to the description of productive exercises based on the use of “key” words and combinations, as well as grammatical constructions that help to improve speaking skills. These exercises are to be used at the beginning of the lesson as a “warm-up” activity with the aim to activate students’ attention, actualize their background knowledge, make them feel ready to work and speak English, introduce new vocabulary or grammatical units, peculiarities of their functioning, valence of words etc. in a context, and encourage them to make up their own sentences and utterances taking the situation and the final pragmatic aim into consideration.

Key words are carefully chosen by the teacher in connection with specific aims of the course or a given lesson (e.g. to enrich the vocabulary in certain domains of knowledge, enhance awareness of different styles or types of sentences, or train the usage of a grammatical construction etc.). Such activity does not take

much time, does not overburden students, involves even the most reticent ones to participate in the discussion and appeals to the interests of the students. It leads to the extension of active vocabulary and results in the ability to create various utterances with different stylistic colorings automatically.

Both initiatory and reactive speaking skills can be developed depending on the tasks of a given lesson. In the conditions of the increasing demand for communicative skills it is important to make the gap between the theory and practice narrower. The research showed that such exercises reduce this gap, provide enjoyable and short activity that keeps students motivated, increase their participation, facilitate the process of creating utterances and, as a result, enhance communicative competence.

Key words: *communicative competence, language competence, principle of functionality, context-based learning, initiative and reactive speaking.*

Постановка проблеми. Сучасний комунікативний підхід до навчання іноземних мов передбачає формування вміння вільно спілкуватись англійською мовою, адже це є необхідною передумовою успішної комунікації у будь-якій сфері людської діяльності. Відомо, що вміння говорити залежить не стільки від обсягу словникового запасу, скільки від того, як людина здатна комбінувати вже засвоєні лексичні одиниці у висловлюванні. Саме тому одним із пріоритетних завдань сучасної методики навчання іноземних мов є формування навичок правильного й швидкого відбору слів і формулювання речень в умовах певної комунікативної ситуації, що становить основу комунікативної компетенції, яка передбачає навички й вміння адекватного вживання мови у конкретних умовах спілкування.

Аналіз досліджень. Починаючи з 70-х років минулого століття, після появи досліджень Н. Хомського, який виділив лінгвістичну компетенцію (Хомський, 1972), Д. Хаймса, що ввів термін «комунікативна компетенція», поєднавши лінгвістичну компетенцію з соціолінгвістичним аспектом її застосування (Hymes, 1972), постійно з'являються численні роботи, присвячені питанням формування комунікативної компетентності. Вчені займаються дослідженням основних параметрів зазначеного явища (М. Н. Вятютнев, Н. І. Гез, О. В. Гурко, О. В. Шкурко, М. Canale, M. Swain, S. J. Savignon), вивчають комунікативні методи (Ю. І. Пассов, В. Л. Скалкін, W. Littlewood, D. Nunan), розробляють завдання, спрямовані на формування іншомовної комунікативної компетентності (Н. П. Андронік, Д. А. Бегака, С. І. Шевченко) тощо. Комунікативний метод, хоча і є популярним на сучасному етапі навчання іноземних мов, залишається ще недостатньо розробленим.

Метою цієї статті є опис й обґрунтування вправ із використанням «ключових» слів та граматичних конструкцій на початку заняття з іноземної мови, що сприяють формуванню іншомов-

ної комунікативної компетентності у студентів, а саме вмінню висловлювати свої думки, застосовуючи широкий арсенал мовних засобів.

Вклад основного матеріалу. Ті, хто вивчають іноземну мову, зазначають, що найскладнішим в її опануванні є саме говоріння. Це і не дивно, виходячи з того, що цей вид мовленнєвої діяльності вимагає не тільки знання лексики та граматичних правил, але й наявність фонологічних навичок, вміння орієнтуватись у ситуації й створювати повідомлення відповідно до неї, враховуючи соціокультурні вимоги та інші екстралінгвальні чинники.

Як зазначає Ю. І. Пассов: «Говоріння – надзвичайно багатоаспектне та складне явище» (Пассов, 1991: 23). Вчений зазначає, що зазначений аспект мовленнєвої діяльності може виступати в ролі засобу спілкування, діяльності та продукту (результату цієї діяльності). Кінцеве висловлювання, що з'являється в результаті мовленнєвої діяльності, має такі ознаки: структурність, логічність, інформативність, виразність та продуктивність (Пассов, 1991: 24–25). Навчаючи говорінню, викладач має пам'ятати про ці ознаки й поступово формувати звичку дотримуватися зазначених вимог при створенні власного повідомлення.

Істотною перешкодою на шляху формування мовленнєвих навичок є також комунікативний стрес, що виникає при необхідності спілкування іноземною мовою, страх припуститися помилок, невпевненість стосовно того, що саме і як треба казати тощо. Через що, як зазначає М. Н. Вятютнев, студенти прагнуть сповільнити темп мовлення, щоб згадати правила, уникають вживання тих конструкцій, які ще не добре засвоєні (Вятютнев, 1977: 39). Використання вже відомих конструкцій і лексичних одиниць призводить до того, що мовлення спрощується, виникають труднощі під час спілкування на різні теми, оскільки не вистачає запасу активної лексики.

Автор пропонує використовувати початок уроку, а саме мовленнєву розминку на основі

«ключових» слів / словосполучень або граматичних конструкцій, в якості підготовчих вправ для формування навичок монологічного та діалогічного мовлення. Під ключовими словами розуміємо лексичні одиниці, які є найбільш уживаними найменуваннями, що пов'язані між собою мережею семантичних зв'язків. Вони можуть бути узяті як із повсякденної іншомовної комунікації, так і з певної предметної сфери, залежно від мети навчального курсу.

Відомо, що перший етап заняття сприяє активізації уваги, налаштуванню на робочий лад, викликає зацікавленість і дозволяє задіяти креативний потенціал студентів.

Методисти пропонують різні способи підготувати студентів до основного етапу уроку з іноземної мови, але інколи ці види робіт є відірваними від реальності, оскільки створюють штучні умови комунікації. Наприклад, студентам пропонується скласти найдовше слово із запропонованих букв, продовжити речення, у командах придумати слова, які б починались з певної букви, уявити, ким вони б хотіли бути, щоб зробили, якби раптом зник інтернет та інше.

Часто в якості розминки викладачі організують невеликі бесіди, обговорення у межах тем, що вивчались раніше (Погода. Робочий день. Друзі.) Однак, як зазначає М. В. Вятютнев (Вятютнев, 1977: 40), справжня комунікація можлива лише тоді, коли студенти виражають особистий задум, особисті інтереси, а не намагаються розвивати теми, задані викладачем. Варто пам'ятати, що інтереси та уподобання не є константою, і мають тенденцію постійно змінюватись, саме тому викладачеві може бути важко підлаштуватись до змінних настроїв й уподобань молодшої аудиторії. Вправи, які описуються у цій статті, можуть сприяти усуненню цієї проблеми.

В основу нашої системи вправ покладений принцип поєднання функціонального та структурного аспектів мови (за W. Littlewood (Littlewood, 1981). Алгоритм роботи розпочинається зі структурного компонента і є наступним: викладач пропонує слово / слова або словосполучення або граматичні конструкції, які стануть домінуючими упродовж розминки, пояснює сполучуваність лексем у реченні, особливості вживання, зазначає можливі помилки у використанні (особливо багатозначних слів) і наводить приклади їх застосування (реалізація комунікативного принципу контекстуальної обумовленості).

Далі студентам пропонується створити власні висловлювання з наведеними лексичними одиницями, що відповідає комунікативному прин-

ципу функціональності, оскільки мовні засоби вивчаються не окремо, а з точки зору їх практичного використання. На цьому етапі опрацювання лексеми викладач може варіювати мовленнєві дії, підбираючи такі, що б сприяли формуванню певної навички мовленнєвої діяльності. Можливі варіанти завдань:

1) викладач може запропонувати тему, в межах якої дозволяється створення висловлювання. Ця тема може корелювати з основною темою усього заняття. Однак, якщо студенти не обмежені рамками певної теми, викладач має змогу виявити ті, які найбільше цікавлять студентів;

2) студенти мають створювати висловлювання, що співвідносяться з різними типами мовленнєвої дії (наказ, прохання, інструкція, вибачення, попередження та інше);

3) варіативним елементом може стати й тип речення (запитання, заперечення, окличне речення тощо), а також граматичні структури (складнопідрядні речення, речення з дієприкметниковими, інфінітивними зворотами);

4) висловлювання мають створюватись відповідно до окресленої прагматичної мети (описати певний предмет, людину або ситуацію, зробити зауваження, ініціювати розмову, відреагувати на репліку та ін.).

Обов'язковою умовою при цьому має бути використання ключових слів / словосполучень, оскільки саме це сприяє розширенню запасу активної лексики. Той факт, що не треба складати довгі розповіді із заданої теми або продумувати діалог, сприяє активізації навіть найбільш сором'язливих студентів. Крім того, вправа займає небагато часу, через що йде активне сприймання інформації й розвиток навичок розуміння на слух.

Говоріння може бути реактивним або ініціативним (Тарнопольський, 2006: 6). Ініціативне мовлення передбачає вміння розпочати розмову, задати тон спілкування; реактивне мовлення, в свою чергу, означає реакцію співрозмовника на репліку ініціатора розмови. Створення власних речень з використанням запропонованих ключових слів сприяє формуванню навичок обох типів говоріння, оскільки на початковому етапі учням пропонується скласти окремі речення, тоді як на наступних етапах варто заохочувати коментувати або продовжити попереднє висловлювання, створити міні-діалог, змінити речення (зробити його заперечним, умовним, розширеним тощо).

На думку автора, початок уроку має включати зразки реальної комунікації, тому викладач має розробити перелік слів, словосполучень та грама-

тичних конструкцій, які, на його думку, найбільше відповідають навчальній меті курсу, оскільки не завжди основні підручники, за якими працюють на заняттях з іноземної мови, можуть задовольняти реальні цілі навчання певної цільової аудиторії.

Зазначені вправи вимагають високого рівня мовної підготовки від самого викладача, оскільки існує необхідність давати поради щодо інформаційного наповнення й стильового забарвлення висловлювання, валентності слів, граматичних особливостей, досягнення прагматичної мети повідомлення тощо. Крім того, викладач повинен слідкувати за якістю створених висловлювань і не допускати утворення «примітивних» прикладів.

Вправи з використання ключових слів допомагають побороти невпевненість, оскільки поступово доводять до автоматизму вміння генерувати власні висловлювання, розвиваючи творчий потенціал студентів. Важливим є й те, що зазначений вид вправ допомагає зосередитись, у першу чергу, на змісті повідомлення, граматична складова не є домінуючою, хоча й залишається важливою.

Основні позитивні характеристики такого виду вправ:

1) доводять до автоматизму вміння будувати речення різних типів без попередньої підготовки, що є запорукою успішного створення надфразових єдностей і більш довгих висловлювань;

2) сприяють скороченню часу на обдумування змісту повідомлення у стандартних ситуаціях за рахунок систематичних тренувань;

3) збільшують словниковий запас студентів, в тому числі й активний;

4) займають небагато часу на початку уроку, налаштовують на роботу, створюють позитивний настрій;

5) активізують попередні знання з певної теми;

6) інтегрують мовленнєві вміння з особистим досвідом, інтересами, знаннями тощо;

7) можуть бути застосовані із студентами різного рівня підготовки за рахунок варіювання мовленнєвих задач.

Висновки. Створення повідомлень із ключовими словами та словосполученнями є, з одного боку, легкою справою, але, як показує практика, може викликати певні труднощі. По-перше, на початковому етапі вивчення іноземної мови студентам важко будувати власні речення, оскільки мінімальний словниковий запас не дозволяє вільно висловити свою думку, а регулярні вправи з утворення повідомлень на початку заняття дозволяють довести це вміння до автоматизму. По-друге, студенти, які мають високий рівень знань, стикаються із більш складною задачею – створити повідомлення у певному стилі або з певною прагматичною метою, що також перестає бути проблемою в результаті виконання регулярних вправ. Все це, а також елемент раптовості, коли треба продовжити інше висловлювання або ж створити міні-діалог, роблять описані вправи ефективними для розвитку мовленнєвих навичок і сприяють поступовому формуванню комунікативної компетенції, оскільки наближають спілкування до реальних умов, тренують вміння використовувати певні мовні засоби залежно від мети комунікації. До того ж, вони відповідають основним принципам комунікативного підходу до навчання іноземних мов, а саме: принципу індивідуалізації, функціональності, контекстуальної обумовленості, новизни й інтерактивності.

Перспективою подальших досліджень є виявлення способів інтегрування вправ з початкового етапу уроку із завданнями з основної частини, а також складання переліку ключових слів іноземною мовою, які необхідні для успішної комунікації у повсякденному житті або на робочому місці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. М. Н. Вятютнев. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах URL: <http://journal.pushkin.institute/archive/archive/1977/77-06/>.
2. Е. И. Пассов. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М. : Просвещение, 1991. 223 с.
3. О. Б. Тарнопольський. Методика навчання іноземної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. К. : ІНКОС, 2006. 248 с.
4. Н. Хомский. Аспекты теории синтаксиса / под общ. ред. В. А. Звегинцева. Сер. пер. Вып. 1. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. 233 с.
5. D. Hymes. On Communicative Competence / in J. B. Pride and J. Holmes (eds.) Sociolinguistics. Selected Readings. New-York : Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
6. W. Littlewood. Communicative Language Teaching: An introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 108 p.

REFERENCES

1. Vyatyutnev M. N. Kommunikativnaya napravlennost obucheniya russkomu yazyku v zarubezhnykh shkolah [Communicative Approach to Teaching Russian in Foreign Schools]. URL: <http://journal.pushkin.institute/archive/archive/1977/77-06/> [in Russian].
2. Passov Y. I. Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu [Communicative Method of Teaching Speaking in a Foreign Language]. M. : Prosvescheniye, 1991. 223 p. [in Russian].
3. Tarnopolskyy O. B. Metodyka navchannya inshomovnoi movlennievoi diyalnosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity. [Methodology of Teaching Speaking in a Foreign Language in Higher Educational Institutions]. K. : INKOS, 2006. 248 p. [in Ukrainian].
4. Homskyy N. Aspecty teoryi sintaksisa [Some Aspects of the Theory of Syntax] / pod obshch.red. V. A. Zvegintcheva. Ser. per. Vyp. 1. M. : Izd-vo Mosk.un-ta, 1972. 233 p. [in Russian].
5. Hymes D. On Communicative Competence / in J. B. Pride and J. Holmes (eds.) Sociolinguistics. Selected Readings. New-York : Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
6. Littlewood W. Communicative Language Teaching: An introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 108 p.